

Marek Karczewski

"The Eden Narrative : a Literary and Religio-Historical Study of Genesis 2-3", Tryggve N.D. Mettinger, Winona Lake (Indiana) 2007 : [recenzja]

Collectanea Theologica 78/4, 207-210

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

cy go świat jest obcy i wrogi Kościołowi. Te elementy składają się na Markowy model chrześcijańskiej formacji.

St. Hareźga posługuje się językiem komunikatywnym, i nie boi się konfrontacji z trudnymi kwestiami. A przystępny język – to domena wielkich pisarzy, którzy potrafią pisać o sprawach złożonych i trudnych w prosty sposób. Lektura książki pozwala wnikliwie spojrzeć na głęboki temat formacji uczniów, a tak mało przecież zauważany i podkreślany przy analizie literacko-teologicznej Ewangelii wg św. Marka. Aby temat formacji uczniów tak przedstawić, jak uczynił to St. Hareźga, niezbędny jest zarówno pod względem merytorycznym, jak i formalnym dobry warsztat naukowy, znajomość tematu oraz zastosowanie właściwej metody. Autor wykazał się niezwykłą pracowitością i znajomością omawianej problematyki, oraz ujawnił niezwykły zmysł syntezy, selekcionując prawidłowo obfity materiał bibliograficzny i kompletując go w logiczną całość. Zakres wykorzystanych źródeł i literatury przedmiotu jest bardzo bogaty (liczy 28 stron), co świadczy solidnej kwerendzie naukowej.

Polska bibliistyka nie obfitowała, jak dotąd, w tego rodzaju opracowania. Tym bardziej pracę tę należy powitać z radością, bowiem przyczynia się do rozwoju badań nad strukturą literacko-teologiczną drugiej Ewangelii kanonicznej. Książka, mająca cechy znakomitej monografii, zasługuje na uwagę i zainteresowanie nie tylko naukowych badaczy tej tematyki, lecz każdego, kto pragnie pogłębić swoją tożsamość bycia uczniem Jezusa.

Stanisław Ormanty TChr, Poznań

Tryggve N.D. METTINGER, *The Eden Narrative. A Literary and Religio-Historical Study of Genesis 2-3*, Eisenbrauns, Winona Lake (Indiana) 2007, ss. XVII + 165.

Tryggve N.D. Mettinger, zasłużony dla badań nad Biblią Hebrajską emerytowany profesor Uniwersytetu w Lund, jest autorem interesującej monografii, którą tu omawiamy.

Podstawowe kwestie zawarte we wstępie, który stanowi zarazem pierwszy rozdział introdukcji, to ustalenie metodologii przeprowadzonych aktualnie badań oraz prezentacja opinii dotyczących liczby drzew wymienianych w Rdz 2–3. Autor stawia sobie dwa podstawowe pytania, na które próbuje odpowiedzieć: co jest zasadniczym tematem Rdz 2,4–3,24 oraz w jaki sposób poeta biblijny (*the poet*, s. 1) ukształtował istniejące wcześniej teksty, i co zmiany, których dokonał, mówią o nim samym. W rozdziale wstępnym Mettinger omawia szerzej postawione problemy, odnosząc się do istniejących już opracowań na-

ukowych z uwzględnieniem najnowszych publikacji (s.1-5). Prezentacja stanu dyskusji naukowej dotyczącej kwestii istnienia jednego czy też dwóch drzew w narracji o Edenie jest interesującym wprowadzeniem do zagadnień związanych z pochodzeniem literackim oraz możliwym procesem redakcyjnym, w wyniku którego Rdz 2,4-3,24 uzyskało ostateczną formę.

Kolejne rozdziały książki poświęcone są poszczególnym kwestiom związanym z tematem badań.

Rozdział drugi zawiera omówienie efektów analizy narratywnej biblijnego opowiadania o Edenie (*A Narratological Analysis of Eden Narrative*, s. 12). Analizę narracji z Rdz 2,4-3,24 autor przeprowadził, omawiając elementy unifikacyjne narracji, kwestię relacji do czasu i miejsca, poszczególne sceny i fabułę całościową, charakter głównych bohaterów oraz pozycję i punkt widzenia narratora biblijnego.

Rozdział trzeci poświęcony jest kwestii tematu narracji o Edenie. Po ogólnym omówieniu znaczenia tematu w teorii literatury, Mettinger podejmuje dyskusję dotyczącą właściwego tematu biblijnego tekstu o Edenie. Swoje poszukiwania prowadzi stopniowo, omawiając najpierw relację śmierć–nieśmiertelność, kwestię swoistego testu z posłuszeństwa, któremu poddani są ludzie w raju, problem retribucji z jego deuteronomistycznym zabarwieniem oraz symbol dwóch drzew. Centralnym tematem omawianej narracji jest – wg autora – próba posłuszeństwa („the divine test has a central function”, s. 64).

Czwarty rozdział publikacji zawiera bardzo wszechstronne omówienie kwestii rodzaju i funkcji narracji o Edenie. Autor dokładnie analizuje różne stanowiska egzegetów i badaczy literatury starożytnej dotyczące rodzaju literackiego i funkcji tekstu biblijnego. Dotyczy to m.in. relacji opowiadanie o Edenie – mit, interpretacji socjo-funkcjonalistycznej mitu o Edenie, analizy typu strukturalistyczno-semiotycznej, natury rodzaju literackiego w opowiadaniu o raju, związków między narracją o raju a stworzeniem świata w efekcie walki z siłami chaosu. Ostatecznie Mettinger określa narrację o Edenie jako mit, który jednak ma charakter uniwersalny i funkcjonalny (s. 83-84).

Kolejny rozdział poświęcony jest poszukiwaniu śladów ewentualnego wpływu na analizowany tekst z Księgi Rodzaju tzw. mitu Adamowego, którego ślady są obecne w Job 15,7-8 i Ez 28. Ostatecznie Mettinger koncentruje się na omówieniu możliwych relacji między Ez 28,1-19 i Rdz (s. 85). W trakcie rozdziału podejmuje próbę odpowiedzi na trzy podstawowe pytania: W jaki sposób w Ez 28 zostały wykorzystane współcześnie istniejącego mitu o starodawnych wydarzeniach w Edenie? Czy w micie Adamowym w Ez 28 rozpoznawalne są ślady konstrukcji tematycznej „mądrość i nieśmiertelność”? Na ile mit obecny w Ez 28 wpłynął na autora biblijnego opowiadania o Edenie? Autor omawia podsta-

wowe elementy tzw. mitu Adamowego pod kątem czasu i miejsca wydarzenia, charakteru głównych postaci, rozwoju fabuły oraz znaczenia, jakie w jego treści odgrywają mądrość i nieśmiertelność. W paragrafie podsumowującym, za tytułowanym *Innowacje Poety Edenu (Rdz 2–3)*, (s. 94) oraz w konkluzji rozdziału podkreśla, iż autor opisu Edenu z Rdz korzystał z mitu Adamowego, dokonując jednak oryginalnych korekt dotyczących wymiaru czasoprzestrzennego oraz fabuły. Do istotnych zmian Mettinger zalicza wprowadzenie harmonijnego wobec teologii deuteronomistycznej tematu posłuszeństwa, który w odróżnieniu od mitu Adamowego nie jest potraktowany abstrakcyjnie, ale został związany z dwoma drzewami o poleceniu Boga. Nowym elementem jest także postać węża oraz sam sposób wyrażenia prawdy o Edenie w Rdz (s. 97-98).

Szósty rozdział omawia możliwe związki między Rdz 2–3 oraz literaturą terenu Mezopotamii, szczególnie z *Gilgamesz* i *Adapa* pod kątem omawianej już konstrukcji tematycznej „mądrość i nieśmiertelność”. Jako pierwszy omówiony zostaje mit o *Adapa i Południowym Wietrze*. Przy uwzględnieniu treści zawartej w sześciu dostępnych fragmentach mitu (s. 100-101) Mettinger uznaje wprawdzie istnienie pewnego podobieństwa między mitem Adapa i Rdz, jednakże wyklucza możliwość jego bezpośredniego wpływu na opowiadanie o Edenie (s. 108). Podobieństwo dotyczy szczególnie związku między mądrością i nieśmiertelnością, która w narracji mitologicznej jest prerogatywą bogów. Epos o *Gilgameszu* jest kolejnym tekstem omawianym przez autora publikacji. Analizuje on bardzo dokładnie najnowsze wydania tekstu *Gilgamesz* (2003) w jego standardowej wersji babilońskiej pod kątem znaczenia tematu mądrości i nieśmiertelności. Ostatecznie jako bardzo interesująca jawi się idea nieśmiertelności, znaczenie społeczności bogów jako decydentów w kwestii życia i śmierci człowieka oraz reprezentatywny praktyczny charakter narracji o *Gilgameszu* (s. 121-122).

W ostatnim rozdziale monografii autor przedstawia syntezę przeprowadzonych badań. Udziela odpowiedzi na postawione na wstępie pytania. Na pytanie o właściwy temat narracji o Edenie udziela następującej odpowiedzi: Analiza tematyczna wykazuje, że podstawowym problemem zawartym w tekście biblijnym jest boski test, którym zostają poddani pierwsi ludzie analogicznie jak Izrael, Abraham i Hiob. Drzewa spełniają w tym teście określoną rolę (s. 123). Ostatecznie tematem jest nieposłuszeństwo i jego konsekwencje. Analiza narracyjna potwierdza efekty analizy tematycznej oraz umożliwia uniwersalny charakter przykazań Boga oraz konieczność podejmowania radykalnych decyzji (s. 123). Na pytanie o zależność narracji o Edenie od innych tradycji literackich odpowiedź jest bardziej złożona. W opinii Mettingera, na biblijny opis Edenu z Rdz wpłynęły dwa nurty tradycji: mit Adamowy znany z Ez 28 i Hi 15,7-8

oraz teologia deuteronomistyczna (s. 125). Szczególną rolę w formowaniu biblijnej koncepcji Edenu spełnia kontekst literatury mezopotamskiej ze szczególnym uwzględnieniem kwestii konfliktu między światem boskim i ludzkim oraz związku między mądrością i nieśmiertelności. W kontekście biblijnym następuje jednak istotne przewartościowanie pozabiblijnych treści mitologicznych (s. 129). Ostatnią kwestią poruszoną przez autora jest relacja Rdz 2-3 do Rdz 1 w kontekście datacji obydwu tekstów. Przyjmuje on, iż narracja o Edenie poprzedza kapłański opis stworzenia świata z Rdz 1. Jednakże związki z teologią deuteronomistyczną zdają się sugerować, iż ostateczna jej redakcja nastąpiła w okresie powygnaniowym (s. 134-135).

W swojej monografii Mettinger odnosi się do szerokiego spectrum monografii i artykułów dotyczących biblijnego drugiego opisu stworzenia. W odróżnieniu od niektórych publikacji angielskojęzycznych korzysta obficie z wielu wartościowych publikacji w innych językach nowożytnych, także polskojęzycznych (W. Chrostowski, *Ogród Eden*, Rozprawy i studia biblijne 1, Warszawa 1996).

Monografia Tryggve N.D. Mettingera jest publikacją godną polecenia wszystkim, którzy od strony naukowej zajmują się Biblią. Rzetelny charakter przeprowadzonych badań literackich oraz religijno-historycznych jest jej podstawową zaletą. Imponuje także bardzo dokładna konsultacja naukowa istniejących już opracowań, w tym tych najnowszych. Wszystko to sprawia, że pozycja ta może okazać się cenną pomocą w pogłębionych studiach egzegetycznych nad Rdz 2-3.

ks. Marek Karczewski, Elbląg-Olsztyn

James FRANCE, *Medieval Images of Saint Bernard of Clairvaux*, Cistercian Publications, Kalamazoo, Mi, 2007, ss. 435.

To już trzecia pozycja Jamesa France'a poświęcona zagadnieniu sztuki cysterskiej. Dwie jego wcześniejsze publikacje to: *Cistercian in Scandinavia*, (Cistercian Publications, Kalamazoo 1992) i *The Cistercian in Medieval Art*, (Sutton Publication, Ltd, 1998). Ta jest szczególnie cenna z racji rzadko omawianej dotychczas problematyki średniowiecznej ikonografii dotyczącej jednej z najpopularniejszych w średniowieczu postaci, św. Bernarda z Clairvaux (1090-1153). Autor zaznacza we *Wstępie* (*Średniowieczna ikonografia Bernarda z Clairvaux*), że jego studium dotyczy okresu od XII w. do końca średniowiecza, tj. ok 1530 r., obejmując zachodnie chrześcijaństwo i wszelkie ówczesne środki przekazu. Największą grupę, obok rzeźb, malowideł, fresków, drzeworytów, witraży, stanowią tu miniaturowe wyobrażenia pochodzące z iluminowanych